

Književno-jezična analiza Kažotićevog djela *Dicta super quaestionibus de baptizazione imaginum et aliarum superstitionum*

Kosanović, Mateja

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:910575>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-29**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Mateja Kosanović

**KNJIŽEVNO-JEZIČNA ANALIZA KAŽOTIĆEVA
DJELA *DICTA SUPER QUESTIONIBUS DE
BAPTIZACIONE YMAGINUM ET ALIARUM
SUPERSTITIONUM***

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2021.

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

Mateja Kosanović

**KNJIŽEVNO-JEZIČNA ANALIZA KAŽOTIĆEVA
DJELA *DICTA SUPER QUESTIONIBUS DE
BAPTIZACIONE YMAGINUM ET ALIARUM
SUPERSTITIONUM***

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Marko Jerković

Zagreb, 2021.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	2
2. O AUGUSTINU KAŽOTIĆU I OPĆI KOTEKST U KOJEMU NASTAJE DJELO	3
3. OPIS SADRŽAJA DJELA	6
4. ANALIZA DISKURZA	9
5. INTERTEKSTUALNOST.....	10
6. PITANJA O HEREZI	13
7. JEZIČNA ANALIZA	20
8. ZAKLJUČAK	31
9. POPIS LITERATURE	32

1. UVOD

Tijekom ranog srednjeg vijeka Hrvati se po prvi puta susreću s kršćanstvom i postupno ga prihvaćaju. Poznato je da su kršćanstvo prvo prihvatili Hrvati Istre, sjeverne i srednje Dalmacije te Primorja, a nešto kasnije, iako teže, ga prihvaća narod koji je živio uz Neretvu te u predjelima Bosne kao i području Save i Drave. Na tome području i dalje su bili prisutni drevni poganski običaji. Nakon pokrštavanja, Hrvatima je trebalo mnogo vremena da kršćanski nauk proдре u život ne samo pojedinca već i čitavog naroda, ali nakon što je ušao, srednjovjekovni čovjek je postao vrlo religiozan te odan poruci koju daje kršćanstvo. Tako su Hrvati prihvatili novi kršćanski odgoj i novi pogled na svijet.

No, dolaskom kršćanstva došlo je i do pojave praznovjerja čime su pogođeni čovjekov razum, volja i osjećaji. Tijekom povijesti kršćanstva Crkva se borila s mnogim oblicima praznovjerja, ali bez uspjeha. Neki od kršćana su za ozdravljenje gutali svete sličice, neki su nosili sa sobom blagoslovljenu vodu, a neki su čak uzimali potajice hostiju iz crkve za ozdravljenje stoke.

Biskup Augustin Kažotić u svojoj teološkoj raspravi, u kojoj se pokazuje kao vrstan propovjednik i govornik ističe kako je vjera kršćanskog naroda isprepletena praznovjerjem, a za to krivi neupućenost i neznanje. U svojim teološkim raspravama poznatijima kao *dicta* nam donosi svoj pogled na praznovjerje, a sam cilj ovoga rada je dati analizu njegovog djela. Rad će analizirati sam sadržaj, u kojemu se ističu problemi kao što su: gatanje, zazivanje demona, svetogrđe i krivovjerje, kontekst te jezičnu analizu.

2. O AUGUSTINU KAŽOTIĆU I OPĆI KOTEKST U KOJEMU NASTAJE DJELO

Augustin Kažotić, prvi hrvatski blaženik¹ i dominikanac, rodio se oko 1260. /1265. godine u Trogiru² u patricijskoj obitelji. U povijesnim dokumentima se prvi puta spominje 28.10.1286. godine u oporuci Stane Saladini, podrijetlom iz Trogira, koja je ostavila pedeset zlatnika za knjige „svom unuku Augustinu iz Reda braće propovjednika“³. Kao mladić odlazi u Red braće propovjednika gdje stječe znanje. Tamo je osjetio poziv i shvatio da ga privlači samostan⁴, ali naučio je i kako da napreduje u kreposnim djelima i kako da obnaša dužnosti preko evanđeoskih savjeta. Od mladih dana se isticao raznim krepostima koje je u njega usadila majka Radoslava te je upravo zbog svoga milosrđa, ljubavi, dobrote i potrebe za pomaganjem siromasima bio vrlo cijenjen od strane svojih suvremenika. Daljnje obrazovanje stječe u Parizu gdje pohađa studij *artium* te teologiju.⁵ Ondje upoznaje osnove medicinskih i prirodnih znanosti kojima će se služiti kao zagrebački biskup. Nakon studija radio je s kardinalom Nikolom Boccasijem koji ga je nakon što je postao papa imenovao zagrebačkim biskupom 1301. godine. Nastojao je organiziranjem masovnih liturgijskih skupova prevladati vjersko neznanje i potvrđivati svoju vjeru. Dovoljno je reći da je u ono doba bilo samo 10 posto pismenih te je bilo teško težiti nekom dubljem preporodu vjere, no Augustin je sa svojom školskom reformom postavio cilj da se teži vjerskom i kulturnom prosvjećenju zaostalog naroda i onih koji si nisu mogli priuštiti školovanje na što većem području⁶. Poticao je svećenike na duhovni život i pastoralni rad, odricanje od materijalnih dobara, dijelio je prihode s najsiromašnijima i pobrinuo se za obrazovanje kako siromašnih studenata tako i kanonika-lektora i njegovih suradnika.⁷ Siromašne studente uzdržavala je Crkva, a jedini uvjet za to je bio da moraju biti prisutni tijekom svečanog časoslova i da pripomognu liturgijskom slavlju tijekom svetkovina svojim pjevanjem. Studiranje na prestižnom studiju u Parizu nadahnula je Kažotića na poseban ustroj škole po uzoru na europska sveučilišta.

¹ CIAMPI, 1959, 107.

² Najstariji dokaz potvrdi Augustinova rođenje u Trogiru se nalazi u dokumentu u Vatikanskom arhivu koji počinje „*Fratri Augustino de Tragurio, ordinis Fratrum praedicatorum, capellano nostro.*“ (Preuzeto iz: Alfred CIAMPI, *Blaženi Augustin Kažotić*, Split, 1959.)

³ ŠANJEK, 1993, 172.

⁴ CIAMPI, 1959, 20.

⁵ ŠANJEK, 1991, 169.

⁶ Zahtjev o obrazovanju svakog djeteta podnijeli su papa Ivan X. i splitski sabor 925. godine. (Preuzeto iz: Franjo ŠANJEK, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993, 144.)

⁷ MARKOVIĆ, 2003, 107.

Tako je utemeljio katedralnu školu u Zagrebu u kojemu su bili prisutni fakulteti *artium*, teologije i prava.⁸ O tome nam svjedoče kodeksi koje je sam Kažotić donio ili naručio za potrebe studija. Vrlo je cijenio latinski te su polaznici katedralne škole učili ne samo teologiju i slobodne vještine već i latinski jezik. Rano ujutro bi se slušala latinska gramatika, popodne logika ili dijalektika, te oko osamnaest sati bi se usavršavala latinska deklinacija.⁹ Kao vrstan propovjednik poznao je i djela Aristotela, Seneka i Avicene koje su studenti morali čitati po redu uz tekstove iz Svetog pisma, ali i sama djela crkvenih otaca. Propovijedao je na latinskom, talijanskom i francuskom jeziku. Prilikom propovijedanja pazio je da bira jednostavnije riječi bazirane na čvrstim dokazima iz svakodnevnog života te temeljena na Svetom pismu.

Tijekom 14. stoljeća pojavljuje se sve veći broj beskućnika pri čemu Augustin osuđuje sve one koji se bogate na neprimjerene načine dok istovremeno ističe da se jedino radom dolazi do materijalnih dobara. Odlučuje se suprotstaviti Karlu I. Robertu ističući papi crkvene i društvene prilike u Hrvatskoj i Ugarskoj. Rezultat tome je bila nemogućnost povratka u domovinu pa je papa Ivan XXII. odlučio imenovati Augustina biskupom Lucere gdje je i umro 3. kolovoza 1323. godine¹⁰. Tada je Luceru nastanjivao narod Saracena koje je doveo sa Sicilije Fridrih II, vladar poznat po tome što je bio u sukobima s crkvom te ga je papa Grgur IX. prozvao antikristom. Do njihova dolaska Lucera je bila mjesto u kojemu se kršćanstvo slavilo, vladao je dobar odnos građanskog i kršćanskog života i tradicije, a nakon što su nastanili grad dolazi do nesloge. Bilo je jasno da će Lucera ponovno oživjeti tek kada Fridriha II. i Saracena ne bude, što se i dogodilo nakon njegove smrti uz prisilu Karla I. Anžuvina. Od Saracena, što ih je ostalo, i koji su se spojili s ostatkom lucerskog stanovništva došlo je do obnavljanja i vraćanje Lucere u onu staru kršćansku zajednicu. Naravno, kako to biva, zajednički život dvaju različita naroda, u ono vrijeme, nije bilo lako postići. Došlo je do oslabljivanja i kvarenja vjere, i poganskih običaja¹¹. Tada je papa Ivan XXII., na zamolbu Karla I. Anžuvina, poslao Augustina u Luceru da pomogne u obnovi naroda i

⁸ Utemeljio je katedralnu školu prema odredbama III. lateranskog sabora iz 1179. godine na kojemu je određeno, između ostalog, da se u svakoj katedrali mora postaviti po jedan učitelj koji će besplatno podučavati klerike i ostale siromašne đake. (Preuzeto iz: Mirko MARKOVIĆ, *Hrvatsko plemstvo, svećenstvo i redovništvo*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2003, 107.)

⁹ ŠANJEK, 1993, 174.

¹⁰ BIŠKUP, 2002, 81.

¹¹ O tome da su doseljeni Hrvati bili pogani piše pop Dukljanin i Konstantin VII. Porfirogenet te Toma Arhidakon u *Povijesti solinskih i splitskih natpatrista* gdje ističe da su Hrvati bili poprskani arijevom zarazom po dolasku u Ilirik tijekom 7. stoljeća. U Tominu djelu piše kako su spaljivali pokojnike što nije bilo dopušteno. (Preuzeto iz: Franjo ŠANJEK, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993, 43.)

kršćanskog života. Jedna godina službe u Luceri je bila dovoljna da Augustin, slijedeći Krista, Saracene okrene na kršćanstvo, a makne ih od starih navika prošlosti. Vjerovao je da se sve događa s razlogom i da je sve po Božjem planu pa se tako ne treba čuditi i zlima koja se događaju jer se uvijek nešto bolje iz njih rađa. To očitujemo iz njegovih riječi: „*Bog prema određenom planu i određenoj svrsi, upravlja događajima, koji se odigravaju u svijetu. Čovjek, koji promatra Božju djelatnost, kako se u vremenu odvija, mora ustanoviti, da svime upravlja neizmjerena mudrost i moć. Mali i veliki događaji ljudskog života, kao i oni povijesti, očituju Božji utjecaj, koji tajno djeluje i koji je uvijek prisutan. Ništa se ne događa slučajno, ništa bez plana i bez cilja.*“¹²

Beatificiran je tek 3. travnja 1702. godine. od pape Inocenta XII. unatoč tomu što je već 1325. postojala molba da se proglašeni svetim¹³. Relikvije blaženog Augustina danas se nalaze ispod oltara Presvetog Sakramenta u Luceri u srebrnom kovčegu.

O njemu i njegovom svetačkom životu pišu brojni njegovi suvremenici: Miho Madijev u svojoj kronici *O djelima rimskih careva i papa* u kojoj piše: „*cuius corpus multa miracula ostendit super iis qui cum devotione ad ipsum accedunt.*“¹⁴, Bernard Gui, Tommaso da Modena¹⁵, Opicinus de Cantrio u svom životopisu govori o ugledu kakvog je Augustin imao, Galvano Flamma spominje Augustina u *Velikoj kronici*. Također se spominje i u spisu nepoznatog autora pod nazivom „*Directorium ad faciendum passagium transmarinum.*“¹⁶

Uz Augustina se vežu i legende, a jedna od poznatijih je ona o zdencu. Priču o njemu donose povjesničari Adam Baltazar Krčelić i Hilarion Gasparotti. Krčelić pripovijeda da je Augustin, za vrijeme velike suše, isprošio nepresušno vrelo koje i danas teče ispod biskupskog grada, te da njegova voda lijeći protiv groznice, dok u djelu *Življenje bl. Gazoti Auguština* povezuje postanak zdenca sa gradnjom dominikanskog samostana u Zagrebu.¹⁷ U njemu govori da kada su svi zdenci presušili, u nadi da pomogne ljudima, se utekao Bogu te je motikom, za vrijeme procesije, iskopao

¹² CIAMPI, 1959, XI.

¹³ Bulom dekret Svetog zbora obreda, godine 1702., dopušten je časoslov i misa blaženog Augustina Kažotića za lucersku, zagrebačku i trogirsku biskupiju kao i za dominikanski red. (Preuzeto iz: Marijan BIŠKUP, *Blaženi Augustin Kažotić*, Glas koncila, Zagreb, 2002, 163.)

¹⁴ SCHWANDTNER, 1748, 652-653.

¹⁵ Tommaso de Modena je napravio portrete 40 najuglednijih ličnosti koji su pripadali dominikanskome redu, a Augustin Kažotić je zazuzeo 27. mjesto (Preuzeto iz *Croatica Christiana periodica*, Hrčak, Vol. 3, No. 4, 1979., 136. Pristupljeno 1.9.2021.)

¹⁶ Nepoznati autor pripadao je redu dominikanaca te o njemu pišu J. Coetif i J. Echard pozivajući se na *Codex Colbertinus* (Preuzeto iz: *Croatica Christiana periodica*, n. dj., 136. Pristupljeno 1.9.2021.)

¹⁷ BIŠKUP, 2002, 53.

malo zemlje iz koje je potekla voda i nikada više nije presušio zdenac. Hilarion donosi istu priču, ali kod njega imamo naglasak na tome da su vodu uzimali bolesni, osobito oni koji su imali groznicu. Ta voda je bila izrazito ljekovita i zbog toga se nosila u druge krajeve.¹⁸

Augustin je bio izvrstan govornik i propovjednik što je vidljivo upravo u njegovim teološkim raspravama poznatijima kao *dicta* koje je iznio, na papin poziv, na savjetovanjima gdje se raspravljalo o teološkim pitanjima unutar crkve. Njegove rasprave su dokaz koliko se njegovo mišljenje cijeno i kolika je bila njegova stručna naobrazba. Sudjelovao je u brojnim hodočašćima i proštenjima gdje je primijetio da mnogo njih dolazi na takve svečanosti samo da bi se opijali, pjevali neprimjerene pjesme ili pak potukli.¹⁹ Takvo ponašanje ljudi ga je uvjerilo da je vjera isprepletana praznovjerjem što opravdava neukošću i neznanjem. Isticao je kako među narodima vlada mišljenje da se sakramentom krštenja ozdravljuje od gube ili da se liječila glavobolja prilikom dodjeljivanja svete krizme. Zbog svojih stavova došao je u sukob s Karlom I. Robertom koji je provodio apsolutističku politiku²⁰. Kako bi zaštitio interese naroda, posebice najsiromašnijih, koji su najviše ispaštali zbog politike koju je provodio Karlo, 1318. godine je otišao u Avignon kod pape Ivana XXII., a to je Karlo protumačio kao neprijateljski pokret i zabranio mu povratak.²¹ Ondje započinje s pisanjem svoje teološke rasprave, koja pruža dokaz Augustinova stručnog znanja, poznate pod nazivom *O krštavanju slika i drugim oblicima praznovjerja*. Spomenuta dicta ticala se praznovjerja koja su u ono vrijeme bila prisutna, a to su: krivovjerje, gatanje, zazivanje demona i/ili duhova, zloupotreba sakramenata i njihova definicija, kako bi se mogle odrediti ovlasti inkvizicije jer je moguće da njeni postupci izmaknu kontroli pape.

3. OPIS SADRŽAJA DJELA

Djelo *O krštavanju slika i drugim oblicima praznovjerja* jedan je od najvažnijih spisa hrvatskog dominikanca i biskupa Augustina Kažotića koje spada u početke teološke misli u Hrvata te zadire u područje moralne teologije.²² Cilj moralne teologije je utvrditi kako čovjek treba živjeti da bi bio

¹⁸ BIŠKUP, 2002, 54.

¹⁹ ŠANJEK, 1991, 171.

²⁰ ŠANJEK, 1991, 172.

²¹ MARKOVIĆ, 2003, 108.

²² ŠANJEK, 1993, 174.

naklonjen Bogu. Definirajući što je dobro, a što zlo, što grijeh, a što vrlina pomaže pojedincu da živi život koji je u skladu s teologijom crkve. Augustin na početku izlaganja ističe da se prvo mora razmotriti pitanje krivovjerja i krivovjerca, potom pitanje praznovjerja i gatanja. Na treće mjesto stavlja pitanje zazivanja demona dok na samom kraju razmatra pitanje svetogrđa.

Krivovjerje definira kao krivo prosuđivanje nečega što pripada određenoj vjerskoj istini ili moralnoj dobroti.²³ Napominje kako se krivovjercem smatra onaj koji krivo misli o onomu što je dužan znati kao i onaj koji uporno ostaje pri svojem mišljenju, iako krivo misli o onomu što nije dužan znati, ali zna da se crkva tome protivi. Krivovjercem se, prema Augustinu, ne treba smatrati onaj koji ne zna pa prema tome ne može krivo misliti.

Gatanje definira kao nedozvoljeno istraživanje budućnosti koja se ne mora ostvariti.²⁴ Umijećem se može smatrati, ako se do nekog učinka dođe uzročnom spoznajom odnosno, ako se nešto želi spoznati određenim sredstvom istražuje se učinak pomoću uzroka te se dolazi do spoznaje sredstvom. Prema tome, oni koji se ne bave pravim sredstvom niti istinitim uzrokom da bi se došlo do neke spoznaje bave se gatanjem jer u svom praznovjerju drže da jest ono što nije.

Zazivanje demona znači zazivati zle duhove da ispune našu volju.²⁵ Zazivanje demona Augustin svrstava pod gatanje jer se do toga dolazi ili bajanjem ili određenim obredima. Zazivači duhova vjeruju kako mogu prisiliti zloduha da udovolji njihovoj volji. Jasno je da žrtvuju zlim duhovima ako ga pokušavaju pridobiti da pomognu preko njegovih riječi ili postupka. Augustin smatra da oni svojim postupcima nadmašuju idolopoklonike jer pokušavaju biti vjerni onima koje lažno drže za bogove. One koje smatra umjerenijima od idolopoklonika su oni koji nastoje umilostiviti duhove za koje znaju da zavode ljude jer je ovdje jasno da ih ne priznaju za bogove već im samo iskazuju počasti.

Svetogrđe definira kao nanošenje uvrede Božjim ili Bogu posvećenim stvarima. Svetogrđe je u tome smislu istinski vrijedno osude. Svih sedam sakramenata su određeni za dobro duše. Augustin navodi da čovjek što više prijanja milosti i što se više oslobađa od grijeha, toliko napreduje i u onome što se odnosi na ovaj život. Ističe kako Bog stavlja često u iskušenje one koje više ljubi. Augustin ne smatra svetogrđem, ako bi netko dijelio ili primao sakramente s pravom u

²³ ŠANJEK, 2007, 53.

²⁴ ŠANJEK, 2007, 55.

²⁵ ŠANJEK 2007, 55.

namjeri da ozdravi ili postigne uspjeh, no drži da bi ta osoba činila zlo budući da bi pretpostavila vremenita dobra duhovnim. Takvog čovjeka se treba ubrajati među one koji služe Bogu iz nade u sadašnja dobra, a ne buduća. Nasuprot tome, Kažotić naglašava da bi se onoga koji koristi sakramente isključivo radi postizanja zdravlja treba smatrati praznovjernim. Jedni od primjera takva praznovjerja su krštenje uranjanja cijeloga tijela u vodu gdje se mislilo da takav način može izliječiti gubu te da potvrda, koja se prima na čelo, može izliječiti glavobolju.

Nakon definiranja svetogrđa, Augustin govori o krštenju slika. Ističe kako se oni koji uranjaju slike u vodu, služeći se obredom krštenja, smatraju krivovjercima, ako to rade pretpostavljajući da bi takvim postupkom mogli učiniti neko zlo, odnosno da bi dobili moć kojom bi drugome naštetili. Augustin ističe kako ovdje nema mjesta za izlike jer bi trebalo biti jasno svim vjernicima kako im je usađeno u srca da tajne svete vjere ne mogu dovesti do smrti ili propasti.²⁶ Grijeh svetogrđa bi počinio onaj koji želeći doći do ispunjenja zla ugada zlom duhu i pritom mu žrtvuje božanske tajne.

Nadalje, u svojoj *dicti* spominje i one koji pomažu djelima koja su vrijedna osude. Naglašava riječi apostola Pavla u poslanici Rimljanima: “Smrt zaslužuju ne samo oni koji to čine nego i oni koji im to odobravaju.”²⁷ Svakako ovdje treba spomenuti kako Augustin nikad nije bio pobornik inkvizicije i sličnih metoda već je smatrao da je za sve krivo neznanje i neupućenost. Piše kako oni koji takvom postupku idu samo tjelesno ne treba svrstavati među one koji čine zlo budući da su možda bili potaknuti radoznalošću i užitkom da gledaju takve stvari. Pitanje koje postavlja je među koje prijestupnike treba ubrajati one koji prime sliku za koju znaju u koju svrhu je posvećena, ali ne i na način na koji je posvećena. Jasno je da je zao onaj koji se služi profanom slikom, gataocem smatra onog koji misli da je u slici neka sila. Zazivačem duhova i krivcem svetogrđa se smatra onaj koji udovoljava demonu kako bi mu se svidio za ispunjenje svojih zlih namjera.

U vrijeme svetog Augustina aktivni su bili donatisti. Oni su sami sebe nazivali svecima i Kristovim vojnicima te su bili poznati po širenju rigorističkog nauka. Donatistički pokret je nastao iz otpora prema zakonitoj crkvenoj vlasti te su donatisti smatrali da je vrlo bitno koji svećenik dijeli sakrament budući da sve ovisi o njegovoj moralnoj svetosti.²⁸ Vjerovali su da prvo krštenje

²⁶ ŠANJEK 2007, 59.

²⁷ ŠANJEK 2007, 61.

²⁸ Hrvatska enciklopedija, Donatisti, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, mrežno izdanje, 2021.

ostaje bez učinka po krivovjerju ili nekim drugim zločinima. Augustin spominje donatiste upravo iz toga razloga jer kaže da upravo oni koji su pokušali ponovno krstiti, radi postizanja nekog prolaznog dobra, nekoga za koga su znali da je već kršten su krivovjerci.

4. ANALIZA DISKURZA

Kažotićeva izlaganja su pravi odraz njegova poznavanja stvarnosti, zrelog promišljanja, stručne naobrazbe, ali isto tako dokaz da se njegovo mišljenje jako cijeni budući da su napisane prema papinoj zamolbi, dok je boravio u Avignonu. Piše ih bez strasti i razborito. Čitajući njegova izlaganja se ne može naići na bijes ili pak osuđivanje, naprotiv, piše sasvim smireno teološke elaboracije. Njegovo zalaganje da se svakoj osobi omogući obrazovanje pokazuje i u samom načinu pisanja svojih izlaganja tako što propovijeda pomno odabranim riječima kako bi većina mogla shvatiti što želi reći.²⁹ Ne koristeći se pritom metaforama ili skrivenim porukama nego jasno izraženim rečenicama, u kojima daje vrlo jasne definicije krivovjerja, gatanja, zazivanja demona i krštavanja slika, želi svakog čovjeka približiti Bogu tako što ga nastoji educirati. Smatrajući da zlo proizlazi iz neznanja i neupućenosti shvaćao je da nikoga ne može izbaviti na pravi put, ako ne iznese svoje stavove argumentirano i dosljedno.³⁰ Kažotić je bio svjestan tadašnjeg stanja prosvjetljenosti naroda, čija je razina bila vrlo niska te sukladno tome nije prisezao za radikalnim mjerama koje je inkvizicija koristila. Samim time u svojem izlaganju nije posezao za moraliziranjem.³¹ Bio je, moglo bi se reći, vrlo tolerantan.

Kada se govorio o načinu na koji Augustin propovijeda valja se osvrnuti na braću propovjednike, poznatijima kao dominikanski red, čijem redu je pripadao i sam Augustin. Red je osnovao Dominik de Guzman s ciljem da se propovijeda Evanđelje u vrijeme kada među narodom vlada praznovjerje kako bi se mogli boriti protiv heretika i istovremeno promicati kršćansku istinu.³² Osnovne vrijednosti dominikanske duhovnosti su, po uzoru na sv. Augustina: visoko obrazovanje, molitva, pokora, propovijedanje i skroman život.³³ Naime, visoko obrazovanje je bilo

²⁹ ČORALIĆ I SLIŠKOVIĆ, 2009, 114.

³⁰ ČOLARIĆ I SLIŠKOVIĆ, 2009, 116.

³¹ MLINARIĆ, 1992, 41.

³² Hrvatska enciklopedija, Dominikanci, Leksikografski zavod Miroslava Krlež, mrežno izdanje 2021.

³³ Dominik de Guzman, kada je vidio da se sprema vjerski rat, vidio je da se hereza može suzbiti jedino ako se propovijedanje spoji s mjerom siromašna i ponizna života. Na taj način, zajedno s biskupom, je počeo tako djelovati

jako bitno kako bi oni koji propovijedaju mogli spašavati duše.³⁴ Nadalje, dominikanci su suosjećali s onim koji pate te su smatrali da Božja riječ liječi i oprašta. Jedno od glavnih gesla dominikanaca je bila „knjige su oružje našega reda“ stoga je jasno zašto Augustin nastoji u svojoj *dicti* poučiti ljude smirenošću i argumentima. Jasno je da dobrim argumentom mogu pobijediti sve heretike, među njima albigenze³⁵, patarene, katare³⁶ i bosansko-humske krstjane.

Nadalje, kao što je rečeno, dominikancima je čitanje djela bio svakodnevni zadatak³⁷. Čitajući razna djela s raznih područja proširivali su svoje znanje te su ih upravo ona učila kako živjeti i djelovati. Prva poslanica Timoteju kaže: „*Haec meditare, in his esto: ut profectus tuus manifestus sit omnibus. Attende tibi, et doctrinae: insta in illis. Hoc enim faciens, et teipsum salvum facies, et eos qui te audiunt.*“ U prijevodu: „Oko toga nastoj, sav u tome budi: da tvoj napredak bude svima očit. Pripazi na samog sebe i na poučavanje: Ustraj u tome. Jer to čineći, spasiti ćeš i sebe i one koji te slušaju.“³⁸ Može se zaključiti da Augustin zaista na ovaj način propovijeda. Jedini način na koji se ljude može odvratiti od lošeg i prikazati im put za bolji život, onaj u vjeri, je da u njemu vide uzora.

Augustin je, također, smatrao kako se treba slijediti primjer svetog Dominika, njihovog utemeljitelja te odbaciti svi materijalni posjedi kako ih to ne bi priječilo u slobodnom propovijedanju.³⁹

5. INTERTEKSTUALNOST

i propovijedati. (Preuzeto iz: Slavko KOVAČIĆ, *Kršćanstvo i Crkva u staromu i srednjemu vijeku*, Verbum, Split, 2004, 203.)

³⁴ HINNEBUSCH, 1997, 34.

³⁵ Pripadnici manihejsko-dualističkog nauka koji su držali da je svijet stvorio đavao te da je Krist poslan kako bi poučio ljude da čisti uđu u nebo. (Preuzeto iz: KOVAČIĆ, n. dj., 200.)

³⁶ Katari su sami sebe nazivali čistima te su smatrali da su samo oni pravi pripadnici Crkve. Odbacivali su sve sakramente, odbrede, štovanje križa kao i izgradnju Crkava. (Preuzeto iz: KOVAČIĆ, n. dj., 201.)

³⁷ Toma Akvinski i Aristotel su jedni od najbitnijih autora koje su dominikanci svakodnevno čitali. (Preuzeto iz: Franjo ŠANJEK, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata*, Kršćanska sadašnjost, 1993, 295.-300)

³⁸ BIBLIJA, 2008, 1322.

³⁹ MLINARIĆ, 1992, 69.

Augustin se u svojim izlaganjima koristi djelima jednog od najvažnijih crkvenih pisaca, Tomom Akvinskim. Tomina djela, *Suma protiv pogana*⁴⁰, *Suma teologije*⁴¹ i njegovi *Komentari na Sentencije*, su poslužile kao temelj za djelo u kojemu raspravlja o krivovjerju. Naravno, ovaj teološki diskurz ima svoje temelje i u Bibliji.

Na samom početku izlaganja, gdje govori o krivovjerju, Augustin se koristi jednim od najpoznatijih djela Tome Akvinskog, *Sumom teologije*. U odgovoru na 3. prigovor postavljenog pitanja kaže kako se nikoga tko je spreman popraviti se, kada nađe istinu, ne smije optuživati za krivovjerstvo koliko god je njegovo prijašnje mišljenje bilo izopačeno. Suprotno tome, heretikom bi se smatrao svatko tko je ustrajan u svom proricanju, iako mu je definirano sve što Katolička Crkva nalaže.⁴²

„*Satis autem religiose creditur hominem quantomagis per gratiam inheserit atque a labe peccati magis fuerit alienus, tanto etiam in hiis que ad presentism uitam pertinent utilius prosperari; quamuis hic effectus sacramenta necessario non sequatur, cum omnipotens Deus quos amplius diligit maiori quandoque aduersitate exerceat.*“⁴³ Ovdje, u poglavlju u kojemu se osvrće na pitanje svetogrđa, Augustin uzima dio iz Biblije i to iz poslanice Hebrejima 12, 6 koja glasi: „*Quem enim diligit, Dominus castigat, flagellat autem omnem filium, quem recipit.*“ Naglašava da Bog ponekada više iskušava nesrećom one koje ljubi.

Augustin, kada govori o svetogrđu, napominje kako jedino svećenici mogu podjeljivati sakramente, jer u suprotnom kada bi netko tvrdio da treba primiti sakrament od nekog drugog bi upao u grijeh svetogrđa. Kod Tome Akvinskog, u njegovoj *Summi contra gentiles* nailazimo na istu činjenicu: „*Ea vero, in quibus gratia illuminans mentem cofertur exhibere solum pertinent ad sacerdotes, quorum ordo est illuminativus, ut Dionysius dicit.*“⁴⁴ Naravno, bilo kakvo izokretanje reda u obredu sakramenta se smatra svetogrđem⁴⁵. Prema tome, svetogrđe čini onaj koji bilo što dodaje ili uzima tijekom obreda. Taj misao se može vidjeti i u Svetom pismu. U Ponovljenom

⁴⁰ Djelo koje je nastalo kako bi pomoglo u pripremi misionara za rad dominikanaca među nevjernicima. (Preuzeto iz: Toma AKVINSKI, *Suma protiv pogana*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1994, sv. II.)

⁴¹ Koncipirana je kao djelo prikladno učenicima početnicima. (Preuzeto iz: Franjo ŠANJEK, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993, 295.)

⁴² AKVINSKI, II-II, q.11, a2.

⁴³ ŠANJEK, 2007, 57.

⁴⁴ AKVINSKI, 1994, 1096.

⁴⁵ ŠANJEK, 2007, 57.

zakonu 4,2 stoji: „Ništa ne dodajte zapovijedima što vam ih dajem, niti oduzmite išta od njih. Nego izvršujte zapovijedi Gospoda, Boga svojega, što vam ih nalažem.“

U zazivanju demona, Augustin govori da su tvorci čarolija nešto umjereniji od idolopoklonika jer duhovima izrazuju štovanje, ali ih ne drže niti priznaju kao bogove. Kod Tome se može vidjeti isti način razmišljanja. Naime, on drži da čarobnjaci onima od kojih traže pomoć prvenstveno zazivaju kao više, ali kada dođu onda im daju do znanja, zapovijedanjem, da su niži od njih. To se može vidjeti na primjeru iz *Sume protiv pogana*: „*Magi autem invocant eos quorum auxilio utuntur suppliciter, quasi superiores: cum autem advenerint, imperant eis quasi inferioribus...Per haec autem excluditur Gentilium error, qui huiusmodi operations diis atribuebant.*“⁴⁶

Suma contra gentiles, Kažotiću je poslužila i kada spominje pojam zazivanja demona kako bi ispunili našu volju. Naime, u Tominoj *Sumi protiv pogana*, nailazimo na znakove koje čarobnjaci koriste prilikom svojih radnji, a to su: zazivanje, molbe, zaklinjanje i zapovijedi; „...*nam huiusmodi significative voces quibus magi utuntu, invocations sunt, supplications, adiuratione, aut etiam imperi, quasi ad alterum colloquentis.*“⁴⁷

Osim toga, Toma u svojoj sumi govori da su sva predviđanja bazirana na jedan kraj, a to je proricanje budućnosti. Govori kako postoje tri vrste prorocanja: prvo, ako se otvoreno zazivaju demoni, drugo je promatranje dispozicije ili kretanje nekog drugog bića kao što su astrolozi, a treće je kleromantija, odnosno proricanje iz kocka, brojeva i slično. To treće, svakako proizlazi iz promatranja rezultata pri kojem se može doći do spoznaje o nečemu nepoznatom⁴⁸ Tako misli i Augustin koji kaže da ako se dođe do pravog uzroka, ne može se govoriti o gatanju već o vještini.

Nadalje, poslužio se i poslanicom Rimljanima 1, 32, koja glasi: „*Qui cum iustitiam Dei cognovissent non intellexerunt quoniam qui talia agunt digni sunt morte non solum ea faciunt sed et consentiunt facientibus.*“ U svojom izlaganju poslanicu koristi kada piše o onima koji pomažu djelima koja su vrijedna osude, a posebno se referira na krštenje slika: „*Non solum digni sunt morte qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus.*“⁴⁹

⁴⁶ AKVINSKI, 1994, 488.

⁴⁷ AKVINSKI, 1994, 482.

⁴⁸ AKVINSKI II-II, q. 95, a. 3.

⁴⁹ ŠANJEK, 2007, 60.

Augustin se kada priča o onima koji ponovno krste poslužio Tominom *Sumom protiv pogana*. Toma ondje kaže: „*Considerandum est etiam quod unius rei est una tantum generatio. Unde, cum baptismus sit spiritualis generatio, unus homo est semel tantum baptizandus.... Hoc etiam commune est, quod, ex quo res aliqua semel consecrate est, quandiu manet, ulterius consecrari non debet, ne consecration inefficax videatur. Unde, cum baptismum sit quedam consecration hominis baptizati, non est iterandum baptisma. Per quod excluditur error Donatistarum, vel Rebaptizantium.*“⁵⁰ Ovdje Toma ističe kako čovjek može biti kršten samo jednom, jer je krštenje duhovno rođenje. Zbog toga čovjek, ako bi se krstio ponovno, postojala bi sumnja da nije posvećen, a zna se da je krštenje posvećenje čovjeka. Kada to ne bi bilo tako, onda bi se moglo zaključiti da je posvećenje neučinkovito. Augustin koristi Tomine riječi u svome izlaganju gdje spominje upravo donatiste koji su ponovno krstili one za koje su znali da su pravo kršteni, a takvi se danas smatraju krivovjercima. „*Is igitur, qui cum rite baptizatum extimat iterum baptizare conatur, si hoc facit propter principalem baptismi effectum, scilicet propter peccatorum remissionem et gratiam, sicut faciebant donatiste, qui credebant primum baptismum per heresim vel scisma seu alia criminalia penitus effectu piuari; talis hodie hereticus reputatur.*“⁵¹

6. PITANJA O HEREZI

Sakrament dolazi od latinske riječi *sacramentum* te je ono u kršćanstvu definicija za djelotvorne znakove milosti koje je ustanovio Isus Krist zbog posvećenja vjernika.⁵² Znakovi su kod svakog sakramenta drugačiji pa tako prilikom krštenja znakovi su polijevanje vodom i riječi koje se izgovaraju, prilikom potvrde to je znak polaganja ruku, pomazanje se odvija pomoću svete krizme i molitve, euharistija uz znakove kruha i vina te bolesničko pomazanje uljem. Sakramenti kao djelotvorni znakovi milosti su vjerski obredi prilikom kojeg dobivamo milosti spasenja. Kao takvi, sakramenti su *ozdraviteljski događaji*. Ovdje se ne radi o tome da pojedinac mora biti fizički ili psihički bolestan, već se radi o tome da je pojedinac bolesno biće jer je grešnik po svojoj prirodi tako da sakramenti nadopunjuju njegovu grešnu prirodu.⁵³ Sakramenti Crkve su dakle, lijekovi,

⁵⁰ AKVINSKI, 1994, 1045.

⁵¹ ŠANJEK, 2007, 63.

⁵² Hrvatska enciklopedija, Sakrament, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, mrežno izdanje 2021.

⁵³ MATELJAN, 2017, 316.

koji su bili nužni kako bi ljudima stigla milost smrti Kristove.⁵⁴ Na sinodama i saborima se, između ostalog, odlučivalo o uvjetima za sklapanje braka i načinima ispovijedanja.

Crkva se trudila kako bi stvorila odane kršćane, naglašavala je bitnost ispovijedanja, posta, davanja milostinje i molitve. Djela ljubavi i novčana podrška Crkvi omogućavali su kršćaninu oprost od grijeha. Pojavom dominikanaca i franjevac se javila nova duhovnost. Propovjedajući na javnim mjestima, pozivaju one koji ih slušaju da prisustvuju molitvenim časoslovima i liturgijskom slavlju u crkvama. *Auctoritates, rationes i exempla* su služili za propovijedi te su označavali novi način propovijedanja gdje se dominikanci i franjevci služe argumetima, dokazima i primjerima iz svakidašnjeg života. No dolaskom kršćanstva dolazi i do pojave praznovjerja kojem upravlja iracionalna svijest. Čovjek koji vjeruje u svašta, lakovjeran čovjek, postaje uzrok i žrtva posljedica praznovjerja.⁵⁵

U ranom srednjem vijeku jedna od najosnovnijih značajki bio je srednjovjekovni univerzalizam. Naime, glavna poveznica između naroda bila je zajednička vjera, *unatoč razlici u podrijetlu, običajima, jezicima, krajevima i njihovim privrednim mogućnostima*.⁵⁶ U to vrijeme, pa sve do 14. stoljeća, Krist je bio potpuni gospodar, nasuprot rimskih careva, koji su odlučivali o svemu kako su htjeli. Od 14. stoljeća vladari su počeli oživljavati stara poganska shvaćanja po uzoru na Rim. Nisu se brinuli za dobra drugih naroda, već samo o dobrobiti svoje države. Sam život u srednjem vijeku se razlikovao od Rimske države. Život je bio na selu te su se bavili ratarstvom. Veza koja je spajala ljude je bilo podrijetlo, pleme. Zaključno s time, dio naroda je u srednjem vijeku i dalje slijedio poganske običaje svojih predaka. U većem broju to su bili narodi uz Neretvu, narodi uz područje Bosne gdje je bilo dosta teško doći te na području Save i Drave. Oni koji nisu bili kršćani nisu čitali Sveto pismo već su praznovjerje i legende služile za razmišljanje o svijetu i pojma svetoga.⁵⁷

Na početku srednjeg vijeka narodi su slavili svetkovinu pod nazivom karnevala.⁵⁸ Svakako, definicija karnevala se u potpunosti razlikovala tada od onoga što danas karneval predstavlja. On potječe od drevnih kelta i indoeuropljana. Smatrao se religijom koja je prethodila kršćanstvu i

⁵⁴ AKVINSKI, 1994, 1037.

⁵⁵ BLAŽEVIĆ, 2020, 33.

⁵⁶ KOVAČIĆ, 2004, 130.

⁵⁷ WALTER, 2003, 12.

⁵⁸ WALTER, 2003, 12.

prema njoj su narodi razumijevali odnose čovjeka i svijeta. Zatim, daljni poganski običaj koji su se nastavili u srednjem vijeku je vjerovanje astrolozima ili proricateljima sudbine. Astrolozi su vjerovali da svakim nebeskim tijelom upravlja jedno božanstvo te su mu iskazivali kult. Vjerovali su da nebeska tijela utječu i na čovjekovo zdravlje i povezivali su pojavu kometa sa dolaskom epidemija kao što je kuga. Vjerovali su da učinci slijede iz predmeta što je Augustin držao da se protivi istini te da je štetno za katoličku vjeru.⁵⁹ Od starih običaja narodi se preuzeli i vjerovanje da sakramenti mogu poslužiti ozdravljenju od neke bolesti, pa se tako vjerovalo da se krštenjem, koje se izvodilo uranjanjem cijelog tijela u vodu, liječilo od težih bolesti kao što je naprimjer guba ili sakramentom potvrde kojim se vjerovalo kako se liječila glavobolja jer se izvodila pritiskom na čelo. Upravo o zlouporabi sakramenta u smislu da oni mogu izliječiti od neke bolesti govori i Augustin u svojem izlaganju. Takve osobe smatra praznovjernima.

Nadalje, tijekom srednjem vijeka ljudi su uza sebe nosili početak Evandjelja po svetom Ivanu koji je bio napisan na pergamentu, a potom zamotan u cijevčicu od gusjeg perja. Nosili su ga prvu nedjelju u godini i to sat prije izlaska sunca. Noseći takav amulet, smatrali su da ih on štiti od nevolja i čini neranjivima.⁶⁰ Ovdje valja napomenuti kako se ovakav način smatra praznovjernim, dok nasuprot njega praznovjernim se ne smatra nošenje svete slike ili teksta ukoliko, onaj koji ih nosi, postoji povjerenje u Boga i svece od kojih potječu.

U vrijeme romantizma praznovjerja su bila rasprostranjenija, a u kriznim situacijama, tijekom ratova ili pak nepogoda su cvala. Danas je praznovjerje i dalje prisutno u tijeskobnim situacijama, pod stresom ili u neizvjesnosti vjerujući da ako se određeno postupa da slijedi ostvarenje cilja ili zaštita. Tijekom povijesti kršćanstva zabilježena su brojna praznovjerja: gutanje svetih sličica za ozdravljenje, nošenje blagoslovljenje vode, uzimanje hostije iz crkve za ozdravljenje stoke, stavljanje pod jastuk pojedinih stranica iz Biblije⁶¹. Naš biskup Augustin praznovjerje izjednačuje s herezom. Išlo se toliko daleko da se i molitva dana od samog Isusa Krista, Oče naš, molila unazad devet puta kako bi se nekog usmrtilo. Praznovjerjem se smatraju i molitveni lanci, a jedan od takvih je i onaj iz odlomka pisma Majke Božje Lurdske koji glasi:

⁵⁹ ŠANJEK, 2007, 59.

⁶⁰ LECOUTEUX, 2009, 81.

⁶¹ BLAŽEVIĆ, 2020, 21.

*Pozdrav od presvete Majke Božje Lurdske! Ovo pismo poslano je od nekog tko Vam želi sreću. Ono putuje od 12.2.1987. Pismo nemojte spaliti, niti ga zadržati, na bilo koji način uništiti, jer ćete imati veliku nesreću u domu. Pomolite se dva puta Zdravo Marijo. Za 144 dana dobit ćete vijest. Kako ste dobili ovaj list, tako da u narednih 96 sati i otpremite. List putuje iz Amerike od dječaka kojem je pomogla Majka Božja Lurdska u velikoj nevolji. Pošaljite 20 kopija ljudima za koje mislite da im je potrebna sreća i čekajte da vidite što će se dogoditi za četiri dana...*⁶²

Krajem 4. stoljeća kršćanstvo je postalo religija Rimskog carstva te se krivovjercima upisivalo u krivnju *crimen laesae majestatis*⁶³. U Rimskom carstvu neki od careva su odlučili da je vjera Rimske stolice pravilo vjere za sve kršćanske crkve. Krivovjerce su nazivali bezumnima te su progonili kršćane koji su se protivili kultu imperatora. Ideju o vjerskom jedinstvu je srednji vijek nasljedio upravo od rimskih careva. Progon heretika je započeo u 12. stoljeću dekretom “*ad abolendam*” u kojemu je odlučeno da se mora imenovati svećenik koji će zajedno sa par svojih suradnika morati istraživati krivovjere. Istraga se pokretala protiv krivovjernika i njegovih pomagača i onih koji su takve štitili. Odabrani redovnici zajedno sa nekolicinom svojih suradnika su posjećivali mjesta za koja je postojala sumnja da su nastanjena hereticima. Istraživali su uz pomoć mještana koji su također bili zamoljeni da prijavljuju heretike. Rok za prijavu je bio petnaest do trideset dana te oni koji bi se u tome razdoblju javili bi bili osuđeni blažom kaznom i pokorom, a često i hodočašćem.⁶⁴ Taj zadani rok se nazivao još i *vrijeme milosti*. Zatim, one koji se nisu htjeli odreći svojeg heretičkog uvjerenja, jer su bili previše uvjereni i tvrdoglavi, se silom vodilo u zatvor i pred inkvizicijski sud. Prema Augustinu, upravo tvrdoglavost je bila znak da se takvu osobu treba smatrati krivovjercem jer se uporno ostaje pri suprotnom mišljenju nečega što je dužnost znati.

Ispitivanje se odvijalo na sudu te se tražilo priznanje u prisustvu dvaju svjedoka, najčešće dva redovnika i bilježnika ili klerika.⁶⁵ Tijekom ispitivanja optuženiku su se navodili razlozi zašto je optužen. Za proces ispitivanja pomagali su razni priručnici koji su imali niz pitanja. U većini

⁶² BLAŽEVIĆ 2020, 22.

⁶³ Zločin uvrede veličanstva upisivao se u krivnju zbog neizvršavanja obveza, bilo građanskih bilo vjerskih. Sudu je omogućavala veliku slobodu u određivanju kazne. Tako se moglo primjenjivati razne oblike torture i osuđivati na najteže kazne. („*Crimen laesae maiestatis*“, *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje, leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 1.9.2021.)

⁶⁴ TESTAS, 1982, 55.

⁶⁵ TESTAS, 1982, 57.

slučajeva, kada bi se osumnjičeni predavali svjetovnoj vlasti tražili bi blaže kazne, ali bi ipak bili spaljeni na lomači.⁶⁶

Za istraživanje heretičke zloće tijekom srednjeg vijeka bili su zaduženi inkvizitori koji su na hrvatskom području bili dominikanci ili franjevci.⁶⁷ Ta dva reda nisu izabrana slučajno, naime dominikanci su odlično poznavali Sveto pismo, bili su obrazovani u svome području te su strogo poštivali vjerska pravila. Na sve to bili su i spremni na pokušaj iskorijevanja heretika te su zbog svih svojih obilježja često bili nazivani *Domini canes*. Nasuprot dominikanaca i njihovog poštivanja vjerskih dogmi za obavljanje inkvizicije su bili zaduženi i protivnici vjerskih dogmi poznatiji kao franjevci. Oni su se zalagali za povratak prirodi i jednostavnosti. Inkvizicija ili istražni postupak protiv heretičke zloće dolazi od latinske riječi *inquisitio* što znači istraživati. Ustanovio ju je papa Grgur IX. 1232. godine⁶⁸, a glavni cilj je bio suzbijanje krivovjerja⁶⁹. Inkvizicija je progonila i kažnjavala svako ponašanje koje nije bilo u skladu s crkvenim propisima, odnosno svako ponašanje koje bi moglo dovesti u pitanje disciplinu Rimske crkve.⁷⁰ Na hrvatskom prostoru započinje u 13. stoljeću i traje sve do 18. stoljeća. Središta inkvizicije na našem području su bila Kopar za Istru, Zadar za Dalmaciju, Zagreb za Slavoniju i Bosnu i Dubrovnik za Dubrovačku Republiku.

Pod ponašanjima koje su dovodile u pitanje discipline Rimske crkve su bili: čarobnjaštvo, vračanje, zazivanje duhova, svetogrđe i slično.⁷¹ Pod svetogrđe spada iskrivljeno mišljenje da sakramenti mogu poslužiti kao lijek te takvo ponašanje Augustin osuđuje i smatra praznovjernim. Svi oni koji su napustili Boga spasitelja i okrenuli se zatvaranju demona u zrcala, kolutove i prstene kako bi saznali buduće događaje, nisu samo smatrani protivnicima Crkve⁷². Također, građanska vlast im nije bila naklonjena te su smatrani protivnicima općega dobra kao i neprijateljima čovjeka.

⁶⁶ Na III. lateranskom saboru Aleksandar III. je odredio da se treba silom suprotstaviti hereticima, zarobiti ih i otuđiti im imovinu. (Preuzeto iz: Guy TESTAS, *Inkvizicija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1982, 13.)

⁶⁷ KOVAČIĆ, 2004, 204.

⁶⁸ HINNEBUSCH, 1997, 53.

⁶⁹ Saznanja o inkvizitorima i njihovima pravima doznajemo iz vrela pod nazivom *Kratko izvješće o postanku Ugarske dominikanske provincije* dominikanskog priora Petra. (Preuzeto iz: Franjo ŠANJEK, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993, 261.)

⁷⁰ Katolička crkva vidi inkviziciju apologetski, odnosno opravdavaju se postupci protiv heretika jer oni napadaju vjeru i Boga, ali također narušavaju socijalni poredak. (Preuzeto iz: Guy TESTAS, *Inkvizicija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1982, 1.)

⁷¹ Protiv onih koji su se bavili navedenim postupcima poznato nam je iz pisama kardinala Vilima Godina iz 1320. godine. (Preuzeto iz: ŠANJEK, n. dj., 257.)

⁷² ŠANJEK, 1993, 257.

Postojalo je nekoliko točaka prema kojima je određeno s kime inkvizitori mogu postupati u postupcima protiv heretika. Tamo spadaju oni koji žrtvuju demonima ili im se klanjaju, iskazuju štovanje te imaju s njima obavezne ugovore, oni koji rade nekakav lik da bi uz sebe privezali demona te oni koji zloupotrebljavaju sakramente. Oni koji zazivaju demone, našli su se u Augustinovom izlaganju. Nema sumnje, prema Augustinu, da oni koji zazivaju demone im i prinose žrtvu te samim time pokušavaju biti pobožni onima koje lažno smatraju bogovima.

One koje se sumnjičilo morali su svjedočiti protiv sebe te nisu imali nikoga tko ih je zastupao.⁷³ Ako se heretik ne bi odrekao heretičkog uvjerenja, tada bi ga se slalo svjetovnoj vlasti kako bi oni odlučili o presudi. Kao sredstvo priznavanja krivnje poznato je bilo mučenje; ono pomoću *estrapade*, poznatijom pod istezanjem udova, bičevanjem, žeravicom ili pak vodenim postupkom⁷⁴. Nešto kasnije uvedena je tortura kladom. Prvo bi se osuđeniku u posebnoj prostoriji pokazivali razni instrumenti za mučenje u nadi da će priznati svoja nedjela, a ukoliko ne bi priznao krenulo bi se s mučenjem u prisustvu pisara i redovnika. Teže kazne su bile zatvor i konfiskacija imovine dok je smrtna kazna bila najteža, a vršila se spaljivanjem ili vješanjem, ali se trudilo do nje ne dolaziti. Kod kazne zatvora razlikujemo dvije vrste, onu slabijeg režima koja se nazivala *murus largus* i onu težeg, *murus strictus*.⁷⁵ Smrtna kazna je bila namijenjena onim hereticima koji se nisu odricali svojih zabluda i oni koji su se stalno vraćali na krivovjerje. Kaznu zatvora su dobivali grešni duhovnici, dok onim osuđenima koji su bili predani svjetovnoj vlasti na doživotni zatvor se uzimala čitava imovina.

Oni koji bi bili osuđeni blažom kaznom često su bili javno osramoćeni. Nosili su znakove na odjeći, žute križeve, jedan na prsima, a drugi na leđima tako da budu vidljivi ili dvostruki križ koji je bio određen za krivokletnike. Znalo se optuženika označavati znakom dva čekića žute boje ili jezika crvene boje. Osim javnog sramoćenja koji je često vodio i do zlostavljanja osuđenika prisutna je bila kazna javnog bičevanja i hodočašća⁷⁶. Prije bičevanja osuđenik je morao donjeti

⁷³ Inocent III. zabranio bulom *Si adversus vos* odvjetnika ili javnog bilježnika koji bi zastupali heretike. (Preuzeto iz: Guy TESTAS, *Inkvizicija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1982, 58.)

⁷⁴ TESTAS, 1982, 62.

⁷⁵ TESTAS, 1982, 69.

⁷⁶ Kao kazna, pojavila se dosta kasno te je pokazala neuspjeh budući da je većina obraćenih heretika na hodočašću ponovno padala u svoje zablude. (Preuzeto iz: TESTAS, n. dj., 72.)

bosonog šibu kojom će biti bičevan i svijeću te je morao izjaviti, nakon procesije, da zaslužuje kaznu.⁷⁷

Presuda se donosila na trgu gdje se moglo vidjeti optuženika te se nazivala *sermo generalis*⁷⁸ i mogla je biti iznesena samo uz sudjelovanje mjesnog ordinarija biskupije u kojoj je bila inkvizicija. Presuda se, u većini vremena, donosila nedjeljom i to na glavnom trgu. Nakon jutarnje propovijedi, koju je izvodio inkvizitor, osuđenici bi na koljenima se odricali zabluda i molili. Slijedilo je čitanje kazni po težini. Osuđenik je imao pravo zahtijevati priziv na papu sve dok presuda nije bila izrečena. U većini slučajeva su je heretici zloupotrebjavali pa su suci te zahtjeve počeli shvaćati neprihvatljivima.

Crkva je bila sigurna da je imala više koristi od onih koji su se preobratali nego od mrtvih, vjerovatno zato što preobraćenik može nadahnuti druge da se okrenu vjeri koja ih može spasiti, stoga su joj priznanja bila od velike važnosti, čak i od samih dokaza. Pape, kao pravi poglavari trudili su se izbjegavati mučenje sve do zadnjega. Tražili su da se optuženika privrgne mučenju samo u izuzetno strogo određenim slučajevima.⁷⁹ 15.02.1252. godine, bulom *Ad extirpanda*, papa Inocent IV. dozvoljava torturu zbog straha od mogućeg širenja hereze, ali bez smrti i sakaćenja.⁸⁰ Kao što to biva, bilo je mnogo optužbi kako se zloupotrebljava inkvizitorski položaj. Tako nam je poznato iz spisa da su neki znali pretjerati i dovesti u pitanje tjelesni integritet i život optuženika.⁸¹ Osim papinskih bula, napisan je i priručnik⁸² za inkvizitore u kojemu su doneseni naputci kako se ne smije upotrebljavati mučenje osim u nedostatku drugih dokaza ako se zna da optuženik krije pravu istinu. Mučenje je kao sredstvo priznanja varljivo i neuspješno budući da će neki optuženici radije umrijeti, neki neće ni osjetiti bol tijekom mučenja dok će treći priznati sve u strahu. Inkvizicija, protiv čijih je metoda bio Augustin, se danas smatra tamnim poglavljem crkve, budući da svojim postupcima odudara od duha milosrdnog Krista i tradicije.

⁷⁷ TESTAS, 1982, 72.

⁷⁸ U prijevodu opća opomena

⁷⁹ KOVAČIĆ, 2004, 204.

⁸⁰ *Citra membri diminutionem et mortis periculum* (Preuzeto iz: Guy TESTAS, *Inkvizicija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1982, 61.)

⁸¹ Najzloglasniji je bio dominikanac Robert, nekoć i sam katar. Zbog svojih inkvizitorskih postupaka je bio osuđen na doživotnu tamnicu. (Preuzeto iz Slavko KOVAČIĆ, *Kršćanstvo i Crkva u staromu i srednjemu vijeku*, Verbum, Split, 2004, 204.)

⁸² Najpoznatiji priručnik nosi naziv *Practica Inquisitionis hereticae pravitatis* iz 1320. godine, a napisao ga je Bernard Gui, (Preuzeto iz: TESTAS, n. dj., 54.)

7. JEZIČNA ANALIZA

Latinski jezik bio je službeni jezik rimske države, a kasnije i službeni jezik na velikom području Europe. Gramatika skoro svih europskih jezika se razvijala pod utjecajem grčke i latinske te većina romanskih jezika ima temelje u latinskom jeziku. Na hrvatskom području latinski jezik se pojavio u 7. i 8. stoljeću te je od 9. stoljeća postao jezikom liturgije. Bio je službeni jezik na hrvatskim dvorovima kneževa i kraljeva tijekom 11. stoljeća i službeni jezik Hrvatskog sabora sve do 1847. godine.⁸³ Postepeno je postao službenim jezikom školstva, srednje latinske književnosti i temeljem medicine i sličnih nauka.

Za vrijeme Cicerona, Horacija i Vergilija latinski jezik je bio stilski dotjeran, leksički pročišćen te sintaktički odmjeran.⁸⁴ Na njemu su nastala jedna od najpoznatijih djela rimske i latinske književnosti. Sve ono što je odudaralo od njega se smatralo iskvarenim. U srednjem vijeku dolazi do promjene u pisanju latinskog jezika od onoga kojeg smo poznavali u antici. Naime, latinski jezik, u srednjem vijeku, je bio jezik Crkve, a kako je o Crkvi sve ovisilo, tako je latinski jezik bio prisutan u svim aspektima života.

Srednjovjekovni latinski ima izražene pogreške koje se lako mogu primijetiti te ga se tako može razlikovati od jezika korištenog u drugim razdobljima. Među te pogreške, između ostalih, spadaju barbarizmi i solecizmi.⁸⁵ Nadalje, opća značajka srednjovjekovnog latinитета je bila gubitak konstrukcije nominativa s infinitivom te konstrukcije akuzativa s infinitivom. U srednjem vijeku, ako bi se konstrukcija koristila, najčešće bi se ubacivao veznik *quod* te bi on stajao iza glavnog glagola. Također kod sintakse zavisno-složene rečenice se gube brojni veznici te se koriste na druge načine pa tako se *quod* i *ut* ponekad zamjenjivao s *quis* i *quomodo*. Nadalje, prijelazni glagoli su uz sebe vezali prijedloge što je bila česta karakteristika odstupanja srednjovjekovnog latinитета od klasičnog.

⁸³ VRATOVIĆ, 2002, *Matica hrvatska* – VIJENAC 206; : <https://www.matica.hr/vijenac/206/mislim-latinski-pisem-hrvatski-15119/> - 27.07.2021.

⁸⁴ VRATOVIĆ, 2002, *Matica hrvatska* – VIJENAC 206; : <https://www.matica.hr/vijenac/206/mislim-latinski-pisem-hrvatski-15119/> - 25.08.2021.

⁸⁵ CURTIUS, 1998, 53.

Na epigrafskim natpisima se moglo vidjeti koliko je pismenost srednjeg vijeka bila ugrožena. Na takvim natpisima često je bilo izostavljanje slova *h* ili *ga* se znalo umetati gdje nije trebao biti. Nadalje, druga karakteristika je bila aspiracija kod koje se mjenjalo *f/ph* i *t/th*.⁸⁶ Ono što je vidljivo i u Augustinovoj *dicti* je česta promjena *-ci* umjesto *-ti* i obratno naime, do nje je dolazilo zbog promjene u izgovoru. Česta je bila i greška u pisanju diftonga.

Uz prijedlog *de* stajao je posvojni genitive, a u srednjem vijeku umjesto njega stoji ablativ.

„*Dicta* započinje Kažotićevim razlaganjem cilja na postavljena pitanja prilikom koje koristi namjernu rečenicu s veznikom *-ut*. „*Ut ad propositas questionis intentionem meam iuuante Deo fundare ualeam. Videndum est primo de heresy et de heretic. Secundo de superstitione et sortilegio. Tertio de inuocatione demonum. Quarto de sacrilegio.*“⁸⁷ Odmah na početku se može vidjeti karakteristična značajka srednjeg vijeka, a to je drugačije pisanje diftonga: riječ „*demonum*“ bi ispravno bilo „*daemonum*“, a riječ „*questionis*“ bi ispravno bila „*quaestionis*“.⁸⁸ Nadalje, umjesto riječi „*heresy*“ bi ispravno trebala stajati riječ „*haeresis*“⁸⁹ koja je nastala od grčke riječi „*hairesis*“ te označava izbor. Vidljivo je i korištenje pasivne perifrastične konjugacije (*videndum est*) koja se nastavila iz antike. U prijevodu: „*Da bih, na postavljena pitanja mogao temeljito obrazložiti odgovor, uz Božju pomoć, prvo treba o krivovjerju i krivovjerniku. Drugo o praznovjerju i gatanju. Treće o zazivanju demona. Četvrto o svetogrđu.*“

Slijedi riječ o krivovjerju i krivovjercu: „*Heresis, prout in diuinis accipitur, est falsa, extimatio alicuius eorum que ad ueritatem fidei uel morum bonitatem pertinent. Is autem qui huiusmodi falsam extimationem habet, uel falsum extimat de eo quod scire tenetur, et hereticus iudicatur, uel de eo quod scire non tenetur, et tunc uel scit quod Ecclesia catholica contrarium sentit et nihilominus extimationi sue pertinaciter heret, et sic etiam hereticus iudicatur, uel nescit et tunc non puto quod propter extimationem huiusmodi debeat hereticus reputari.*“⁹⁰ Kada se govori o

⁸⁶ DINKOVA-BRUUN, 2011, 296.

⁸⁷ ŠANJEK, 2007, 52.

⁸⁸ HARRINGTON, 1977, 3.

⁸⁹ DINKOVA-BRUUN, 2011, 294.

⁹⁰ ŠANJEK, 2007, 52.

leksiku, tipično za srednjovjekovni latinski bila je upotreba oblika riječi *Ecclesia* koja odaje element kršćanskog jezika. Ona je tijekom antike označavala pojam skupštine, skupa ili vijeća, dok tijekom srednjeg vijeka ona je postala riječ za Crkvu.⁹¹ Riječ „*extimatio*“ bi ispravno trebala biti „*existimatio*“. Nadalje, jedna od glavnih značajki srednjovjekovnog latiniteta bila je preklapanje starih i novih konstrukcija.⁹² Tako imamo preklapanje akuzativa s infinitivom i *quod* (*puto quod extimationem reputari*). U prijevodu: „Krivovjerje, u bogoslovnom smislu, je krivo prosuđivanje nečega što pripada određenoj vjerskoj istini ili moralnoj dobroti. Onaj koji ima takvo krivo mišljenje, ili krivo misli o onomu što je dužan znati i smatra se krivovjercem, ili krivo misli o onomu što je dužan znati, tada iako zna da Katolička Crkva smatra protivno, ipak uporno ustraje u svome mišljenju i tada se također smatra krivovjercem, ili (tko) ne zna, držim da ga se zbog toga ne treba smatrati krivovjercem.“

Nadalje se, Kažotić, nadovezuje na gatanje: „*Sortilegium autem licet proprie accipiatur pro futu(r)orum contingentium inuestigatione illicita, nunc accipio communius siue uelit future cognoscere siue ad affectus aliquos illicite peruenire. Manifestum est autem quod is, qui cupit cognoscere per medium aliquid et qui per causam effectum inquirat, quod si per ueram medium ad cognitionem procederet, non sortilegium sed scientia; si per ueram causam ad effectum perueniret, non sortilegium sed ars potius uocaretur. Cum igitur certum sit eos nec uerum medium nec ueram causam habere, manifestum est eos supersticionis uicio, quod in ueritate non est, falsa extimatione putare, quorum licet effectus operante maligno spiritu et permittente Deo quandoque proueniant. Ipsi tamen, non illi spiritibus, sed hiis que falso extimant causas effectus attribuunt.*“⁹³

Na samom početku se može primjetiti pogreška u pisanju riječi „*sortilegium*“ gdje je umetnut vokal *i*. Također, umjesto riječi „*uicio*“ ispravno bi trebalo biti „*vitio*“. Zamjena *-ti* sa *-ci* je karakteristična pogreška pisanja u srednjem vijeku.⁹⁴ Prisutan je i ablativ apsolutni (*operante maligno*) kao i korištenje uvjetne rečenice po pravilo koje slijedi iz klasičnog latiniteta.. U prijevodu: „Gatanje je, zapravo, nedozvoljeno istraživanje budućnosti koja se ne mora dogoditi, uzmem li to sada općenito ili se želi spoznati budućnost ili se nedopušteno želi doći do nekih učinaka. Jasno je da se, ako tko želi spoznati nešto pomoću nekog sredstva te istražuje neki učinak

⁹¹ HARRINGTON, 1997, 8.

⁹² DINKOVA-BRUUN, 2011, 297.

⁹³ ŠANJEK, 2007, 54.

⁹⁴ DINKOVA-BRUUN, 2011, 295.

preko uzroka i dolazi do spoznaje pravim sredstvom, to ne može nazvati gatanjem već umijećem. Budući da je, dakle, sigurno da oni nemaju niti pravo sredstvo niti pravi uzrok, jasno je da u svom praznovjerju lažno smatraju da je ono što nije, iako se Božjim dopuštenjem, katkad, uz pomoć zlog duha pojavljuju neki učinci. Oni pak, ne pripisuju učinke tim duhovima, već onima za koje krivo misle da su uzroci.“

Slijedi obrazloženje zazivanja demona: *„Inuocare demones est ad effectum uoluntatis sue malignos spiritus inuitare. Et quia hoc malefici carminibus quibusdam et prophanis ritibus peragunt dicendum uidetur quos si per ea, que dicunt uel agunt ad uoluntatem suam celesti quadam, uel occulta nature ui credunt spiritum posse compelli in superius dictum sortillegi genus incident. Licet enim cupiditatum suarum ueram causam, scilicet demonem teneant ad ipsum tamen demonem inflectendum dicta sua uel facto esse uana opinione confingunt. Sin autem per hoc, que dicunt uel faciunt apostate spiritum ad effectum sue peruersitatis placare cupiunt, nulli dubium est eos demonibus immolare, quos in facto suo ydolatras superare eo conuincitur, quod illi quidem his quos falso deos putabant deuoti studebant existere. Isti uero, quos sciunt nequissimos et seductores spiritus, pro caducis et temporalibus rebus obtinendis per talia obsequie placare contendunt: eo tamen mitiores ydolatris, quo obsequia huiusmodi sine deitatis aut extimatione aut professione uidentur demonibus exhibere.“*⁹⁵ Koristi gerundive „dicendum“ te „inflectendum“. Na primjeru riječi „ydolatris“ vidi se da Augustin ovdje koristi klasični srednjovjekovni latinski jezik koji je bio specifičan za rimokatoličku zapadnu Europu, a svoje korijene vuče na temelju antičkog grčkog. U prijevodu: *„Zazivanje demona je zazivanje zlih duhova da ispune našu volju. Budući da, tvorci čarolija to obavljaju pomoću nekih bajanja i ispraznih obreda, čini se da treba reći da upadaju u gore spomenutu vrstu gatanja, ako vjeruju da se preko onoga što kažu ili čine nekom nebeskom ili tajnovitom prirodnom silom može prisiliti zlog duha da udovolji njihovoj volji. Iako vjeruju da je zloduh pravi uzrok njihovih želja, ipak neosnovano zamišljaju da njihove riječi ili čini mogu odagnati zloduha. Ako pak preko onoga što govore ili čine žele pridobiti duha odmetnika da pomogne njihovoj zloći, onda nitko ne može sumnjati da oni žrtvuju zlim duhovima. Jasno je da svojim postupkom nadilaze idolopoklonce, koji su nastojali biti pobožni onima koje su krivo držali za bogove. Da bi ti isti postigli ono što je propadljivo i vremenito, nastoje takvom službom umilostiviti one duhove za koje znaju da su vrlo opaki i zavodnički. Ipak, su malo umjereniji od*

⁹⁵ ŠANJEK, 2007, 54.

idolopolonaca, jer iako zlim duhovima iskazuju takve počasti, čini se da ih ne smatraju niti priznaju bogovima.“

Kažotić nakon definiranja problema prilikom zazivanja demona nastavlja sa svetogrđem: *„Sacrilig(i)um uero est diuinis aut Deo sacratis rebus iniuriam dampnabiliter irrogare. Licet igitur sacramentum matrimonii et extreme unctionis ex ipsa sui institutione remporalem fructum aliququaliter uideantur respicere, principaliter tamen, tam ista duo quam etiam alia quinque Ecclesie sacramenta, ad bonum anime ordinantur, quasi ligature quedam et adiutoria humane fragilitatis contra peccati languorem, et quasi instrumenta quedam gratie collatiua. Satis autem religiose creditor hominem quantomagis per gratiam inheserit atque a labe peccati magis fuerit alienus, tanto etiam in his que ad presentem uitam pertinent utilius prosperari; quamuis hic effectus sacramenta necessario non sequitur, cum omnipotens Deus quos amplius diligit maiori quandoque aduersitate exerceat. Et ideo si quis sacramenta ecclesia legitime ac ordinate seu dederit seu receperti cum intentione consequende sanitatis uel prosperitatis, quamuis si hec bonis proponat spiritualibus prauus sit, eum tamen non puto aliqua superius nominate malicia contineri, sed inter illos connumerandum, qui non spe futurorum bonorum sed presentium tantum Deo seruire uidentur.“*⁹⁶ Augustin kod riječi „*dampnabiliter*“ koristi okluziv p između slova m i n što je bila tipična karakteristika srednjovjekovnog teksta naspram klasičnog latinskog koji to nije imao. Nadalje, riječ „*sacramentum*“ označava obred, dok je u klasičnom latinitetu označavala zakletvu vjernika. Riječ „*ecclesia*“, koja se ponavlja nekoliko puta kroz izlaganje, svoje korijene vuče iz grčkog jezika te je ona jedna od onih riječi koje su postali stalni elementi crkvenog i srednjovjekovnog latinskog.⁹⁷ U prijevodu: *„Svetogrđe je osude vrijedno nanošenje uvrede Božjim ili Bogu posvećenim stvarima. Iako se čini da sakramenti ženidbe i posljednje pomasti imaju po samoj svojoj uredbi i neki vremenski učinak, ipak su ta dva sakramenta, kao i ostalih pet sakramenata Crkve, određeni za dobro duše, oni su kao neka povijanja rana i pomoć ljudskoj krhkosti protiv slabosti grijeha i sredstva koja donose milost. Pobožno se vjeruje da čovjek, koliko više bude prijanjao uz milost i bude slobodniji od ljage grijeha, toliko će više napredovati u onomu što se odnosi na ovaj život. Iako taj učinak nužno ne slijedi iz iz sakramenata, jer svemogući Bog ponekad većom nesrećom iskušava one koje više ljubi. Zbog toga, ako bi netko s pravom i uredno*

⁹⁶ ŠANJEK, 2007, 56.

⁹⁷ DINKOVA-BRUUN, 2011, 287.

ili dijelio ili primao crkvene sakramente u namjeri da dobije zdravlje ili neki uspijeh, iako bi zlo činio pretpostavljajući ta duhovnim dobrima, smatram da takav ne spada u neku spomenutu zloću, nego ga treba ubrojiti među one koji Bogu ne služe iz nade za buduća dobra, nego samo sadašnja.”

„Si uero extimet aliqua sacramenta aliquibus certis morbis afferre remedium – puta baptismum, in quo totum corpus hominis aqua intigitur ualere contra lepram, que totam substantiam inficit, uel confirmationem, que in fronte fit, auferre dolorem capitis, aut similia – hic talis supersticiosus indicandus est. Sed quia sanitatem uel particulariter uel generaliter afferre nec effectui sacramenti contradicit nec indignum aliquid sacramento attribuit, sacrilegus iudicari non debet.”⁹⁸ Kod riječi „supersticiosus“ je vidljiv karakterističan prijelaz iz klasičnog –ti u –ci. U klasičnom latinskom ispravno bi bilo „superstitiosus“. Riječ „baptismum“ nastala je od grčke riječi, a u srednjem vijeku postala je stalni element crkvenog latinskog.⁹⁹ Prijevod: „Ako tko zaista smatra da neki sakramenti mogu poslužiti kao lijek za neke određene bolesti, kao krštenje, u kojem se čitavim tijelom uranja u vodu ima moć protiv gube koja zahvaća cijelo tijelo ili da potvrda koja se daje na čelo, odstranjuje glavobolju ili slično tome, takvog treba smatrati praznovjernim. Ali jer sakramenti pojedinačno ili općenito donose zdravlje ne protivi učinku sakramenta niti se sakramentu pripisuje nešto nedostojno, ne smije se smatrati svetogrdnikom.”

„Si quis uero ad consequenda temporalia comoda indignum aliquid in ipsius sacramenti exhibitione extimat faciendum – puta si dicat quod debeat a puero uirgine et non a sacerdote baptizari uel cum antique crismate perungi uel similia – uel etiam aliquid de ritu sacramenti peruertit, talis cum uicio aortilegii etiam sacrilegii crimen incurrit, quia diuine rei iniuriam irrogat, dum modum uel ritum sacre operationis conatur euertere.”¹⁰⁰ Augustin nastavlja uvjetnom rečenicom si te koristi i gerundive (consequenda i faciendum). U prijevodu: „Ako netko zaista smatra da je za postignuće nekih vremenskih dobara prilikom dijeljenja samog sakramenta potrebno učiniti nešto nedostojno, kao kada bi netko tvrdio da mora biti kršten od djeteta djevca, a ne od svećenika ili da treba biti pomazan starim uljem ili slično tome, ili kada bi netko nešto

⁹⁸ ŠANJEK, 2007, 56.

⁹⁹ ĐINKOVA-BRUUN, 2011, 287.

¹⁰⁰ ŠANJEK, 2007, 56.

iskrivio u obredu sakramenta, takav bi upao u opačinu gatanja i u grijeh svetogrđa, jer time što pokušava iskriviti način ili obred svetog čina nanosi nepravdu božanskoj stvari.“

Kada govori o problemu krštenja slika onda kaže: *„De ymaginibus uero, quas peruersi homines ad perpetranda maleficia faciunt, dubium non est, ymagines huiusmodi ad naturales effectus, prout ymagines sunt, nullam habere potenciam. Ymago enim huiusmodi expressa in exterior materia opus artis est, ac per hoc accidens nec agenda principium. De effectibus uero, qui huiusmodi consequi uidentur ymagines, aliqui astrologi ex uirtute celesti eos prouenire opinati sunt, quod ueritati contrarium et catholice credo fidei inimicum.“*¹⁰¹ Ovdje je prisutan ponovni primjer zamjene klasičnog –ti u srednjovjekovni –ci kod riječi „*potenciam*“ umjesto „*potentiam*“.¹⁰² Nasuprot srednjovjekovnog latinskog, Augustin se služi i klasičnim latinskim što je vidljivo kod riječi „*ymago*“ gdje –y ostaje te se ne mijenja u –i što je klasično obilježje vulgarnog latinskog.¹⁰³ Takvim načinom primjene te riječi se koristi u čitavom izlaganju. Nastavlja s korištenjem gerundiva (*perpetranda*). U prijevodu: *„Doista, o slikama, koji pokvareni ljudi crtaju da bi postigli učinke, nema sumnje da takve slike jer su slike, nemaju nikakvu moć na prirodne učinke. Slika, naime, izražena na vanjskoj materiji, djelo je umijeća, pa je tako pripadajuće svojstvo, a ne početak nekom djelovanju. Doista, za učinke koji se čini da slijede iz slika, neki astrolozi su smatrali da potječu od nebeske sile, ali vjerujem da se to protivi istini i da je štetno za katoličku vjeru.“*

*„Ille igitur, qui ad perpetranda maleficia ymaginem aut aliam creaturam irrationalem ritum baptismi seruando aqua immergit si hoc facit, quia credit baptismi misterium ex ipsa sui institutione rei huiusmodi uirtutem conferre ut noceat, sic est hereticus reputandus, quia in eo quod ad finem pertinent peruersam habet extimationem, dum credit afferre perniciem, quod ianua noscitur esse salutis. Nec extimo, quod qualibet possit ruditare deffendi, quia satis puto omnium fidelium cordibus insitum, diuine religionis misteria mortem perniciemque operati non posse.“*¹⁰⁴

Kod riječi „*deffendi*“ prisutna su dva kononanta - *f* umjesto jednoga. Naime, tijekom srednjeg

¹⁰¹ ŠANJEK, 2007, 58.

¹⁰² DINKOVA-BRUUN, 2011, 295.

¹⁰³ DINKOVA-BRUUN, 2011, 294.

¹⁰⁴ ŠANJEK, 2007, 58.

vijeka česta je bila redukcija konsonanta ili njihovo dodavanje, kao što je ovdje slučaj.¹⁰⁵ Riječ „*extimo*“ ispravno bi bila „*existimo*“. I ovdje, koristi gerundive (*perpetranda, reputandus*). U prijevodu: „*Onaj, dakle, koji za izvođenje čarolija sliku ili drugo nerazumno sredstvo uroni u vodu, koristeći obred krštenja tom prigodom, treba se smatrati krivovjernikom, ako to čini vjerujući da otajstvo krštenja po svom ustanovljenju daje takvoj stvari moć da škodi, jer, on ima krivo mišljenje o onome što pripada vjerskom nauku, dok vjeruje da donosi propast ono što se smatra vratima spasenja. Ne smatram, da bi se mogao braniti ikakvom izlikom neupućenosti, jer mislim da je dovoljno usađeno u srcima svih vjernika da tajne svete vjere ne mogu uzrokovati smrt niti propast.*“

„*Si uero non eo animo faciat, ut extimet per hoc rei ipsi uim aliquam potestatemque confferi, sed per prophanum actum huiusmodi spiritui placer desiderat, per quem se putet ad effectum sue posse malicie peruenire, tunc opinione non fallitur, nec est hereticus iudicandus, sed inter eos qui demones inuocant deputandus, cum sacrilegii crimine quia immani scelere diuina misteria demoni nititur immolare.*“¹⁰⁶ Umjesto riječi „*profanum*“ ovdje je Augustin koristio –ph, „*prophanum*“. Naime, u srednjem vijeku često je dolazilo do nepravilnog pisanja aspiracije, pa je tako dolazilo i do zamjenje slova *f/ph*.¹⁰⁷ *Iudicandus* i *deputandus* su korišteni gerundivi. U prijevodu: „*Ako uistinu ne čini s takvom namjerom, da smatra kako se na taj način samoj stvari pribavlja nekakva moć, nego profanim činom želi ugoditi nekom duhu preko kojeg misli da može doći do isupnjenja svoje zlobe, tada se ne vara u mišljenju, niti se može nazvati krivovjernikom, već ga treba držati među one koji prizivaju zle duhove čineći svetogrđe tako što velikim zločinom božanske tajne nastoji žrtvovati demonu.*“

O onima koji pomažu djelima vrijednim osude: „*De hiis uero qui huiusmodi dampnatis operibus prebent auxilium, consilium uel fauorem, uel ymaginibus huiusmodi ad maleficia scienter utuntur, cum premissa distinctione idem iudicium est habendum, a principio attemptati operis usque ad ultimam ad finem applicationem, quia ut Apostolus dicit ad Romanos (1, 32): Non solum digni sunt morte quia faciunt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus.*“¹⁰⁸ Kod riječi „*premise*“

¹⁰⁵ DINKOVA-BRUUN, 2011, 296.

¹⁰⁶ ŠANJEK, 2007, 58.

¹⁰⁷ DINKOVA-BRUUN, 2011, 296.

¹⁰⁸ ŠANJEK, 2007, 60.

nailazimo na pogrešku pisanja dfitonga te bi ispravo bilo „*praemissa*“.¹⁰⁹ Prisutna je i perifrastična konjugacija *est habendum*. U prijevodu: „*Iako se, uz spomenutu razliku, treba suditi i o onima koji na taj način daju pomoć, savjet ili naklonost djelima vrijednima osude ili se služe slikama za čarolije, od početka djela do krajnje primjene cilja, jer kao što apostol kaže u poslanici Rimljanima: Smrt zaslužuju ne samo oni koji to čine nego i oni koji im to odobravaju.*“

„*Si qui uero huiusmodi rebus suam tantum presentiam exhibent, nisi eos consensus pravi operis consortio dampnationis inuoluat, non extimo eodem modo iudicandum, cum eos poterit sola curiositas ac insolite rei delectatio ad uidentum adducere.*“¹¹⁰ Kod riječi „*presentiam*“ vidljiva je najčešća pogreška, a to je ona kod pisanja diftonga. Ispravno bi bilo „*praesentiam*“.¹¹¹ Uvjetna rečenica s veznikom *si, nisi* ne odstupa od tvorbe te je ista kao što je bila u klasičnom latinitetu. U prijevodu: „*Ne smatram da oni koji na taj način tome zaista prisustvuju samo tjelesno, moraju biti osuđeni na isti način, osim ako ih pritisak na zlo djelo učini sudionicima osude, jer ih je na to mogla potaknuti sama znatiželja i užitak pri gledanju neobične stvari.*“

„*Sed esto quod ymaginem tali ritu iniciatam ad perpetranda, maleficia ille qui eam iniciauit, tradit alicui, exponens quidem finem ad quem facta est, sed modum quo iniciata est non exprimens queritur: iste qui ymaginem recipit, quorum sit numero deputandus? Et quantum ad intentionem hunc certum est esse maleficium (si) prophana ymagine utitur. Quod si uim aliquam putat inesse ymagini secundum ea que supra dicta sunt, sortilegus (est). Si uero nullam habitus uirtutem in ymagine credit, sed per eam demoni, quem ducem ad suam cupiditatem obtinendam desiderat placer querit, inuocator demonum est censendus. Innoti uero sacrilegii non ex intentione quidem sed eo solo, quo dantibus operam rei illicite ipsam operam consequencia mala etiam incognita imputantur reus habetur.*“¹¹² Još jedan klasičan primjer koji Kažotić slijedi u svojoj *dicti* je korištenje srednjovjekovnog–ci na čijem bi mjestu u klasičnom latinskom bio –ti „*iniciatam*“ odnosno „*iniciatam*“, „*consequencia*“ odnosno „*consequentia*“, kao i –y kod riječi „*ymago*“.¹¹³ Kod sintakse rečenica, u upitnim rečenicama srednjovjekovnih tekstova, glavni veznik je postao

¹⁰⁹ DINKOVA-BRUUN, 2011, 293.

¹¹⁰ ŠANJEK, 2007, 60.

¹¹¹ HARRINGTON, 1977, 3.

¹¹² ŠANJEK, 2007, 60.

¹¹³ DINKOVA-BRUUN, 2011, 294.

si, dok je u klasičnom bilo često korištenje *utrum*, *utrum an* ili *an non* i sl.¹¹⁴ Prijevod: „Ali u slučaju da netko sliku, koju je na taj način tajnovito posvetio s namjerom da izvodi čarolije, preda nekom drugom i kaže mu u koju svrhu je posvećena, ali ne kaže i to na koji način je posvećena, postavlja se pitanje: Među koje treba ubrojiti onoga koji takvu sliku primi? Ako se dotični služi tom profanom slikom, jasno je da je zao s obzirom na namjeru. Ako pak drži da u slici postoji neka sila, treba se smatrati gataocem, kako je već kazano. Naprotiv, ako misli da u slici nema nikakve unutarnje moći, ali želi da se preko nje sviđi demonu kojeg želi imati za vođu u ispunjenju svojih požuda, tada se ima smatrati zazivačem zlih duhova. Takav se smatra i krivcem svetogrđa, iako se za njega ne zna, ne zbog zle nakane, nego zbog toga što se onima koji se bave zabranjenim poslom ubrajaju zla, makar i nepoznata, koja slijede iz tog posla.“

„*De hiis uero qui uenerabilia corporis et sanguinis Christi sacramenta, quod etiam dictum nephas est, ad consiliandum impudicum amorem uel alia perpetranda maleficia dementer applicant; satis potest per ea que supra dicta sunt responderi, quia si putant uenerabilia misteria hunc habere effectum et hoc conantur deffendere heretici sunt. Si uero non hoc extimant, sed placere per talia demonibus cupiunt inter eos qui demones inuocant deputandi sunt, tanto maiori scelere quanto sanctitatis totius ipsum caput, quantum in eis est, satagunt preuaricatori spiritui immolare.*“¹¹⁵ Augustin kod riječi koje su u srednjovjekovnom latinskom poprimile slovo –f koristi klasično –ph što je vidljivo i na primjeru riječi „*nephas*“.¹¹⁶ Augustin kod izricanja namjere, ne odstupa od klasičnog latiniteta u pogledu prijedloga (*ad consiliandum*), iako je ono vrlo često za srednji vijek. Ponovljena pogreška u pisanju gdje odbacuje –is kod riječi „*extimant*“.¹¹⁶ Koristi pasivnu perifrastičnu konjugaciju - *deputandi sunt*. U prijevodu: „O onima koji bezumno koriste časni sakrament tijela i krvi Kristove, što je grijeh i reći, da bi savjetovali besramnu ljubav ili počinili druga zlodjela, može se dati dovoljan odgovor onim što je već rečeno, ako misle da te časne tajne imaju takav učinak i to pokušavaju obraniti, krivovjernici su. Ako to ne smatraju, nego žele udovoljiti zlim duhovima, treba ih se ubrojiti među one koji zazivaju demone, grijeh im je veći što više nastoje da i sam izvor čitave svetosti, žrtvuju izdajničkom duhu, ukoliko je do njih.“

¹¹⁴ DINKOVA-BRUUN, 2011, 301.

¹¹⁵ ŠANJEK, 2007, 60.

¹¹⁶ DINKOVA-BRUUN, 2011, 296.

O onima koji ponovno krste: „*Ad id uero, qui de rebaptizatoribus queritur, sciendum quod rebaptizator ille est qui eum quem rite baptizatum scit, iterato baptizat.*”¹¹⁷ Nam¹¹⁸ si hoc in dubio faceret, rebaptizator non esset, quia iteratum non dicitur, quod ambigitur esse factum. Is igitur, qui cum rite baptizatum extimat iterum baptizare conatur, si hoc facit propter principalem baptismi effectum, scilicet propter peccatorum remissionem et gratiam, sicut faciebant donatiste, qui credebant primum baptismum per heresim uel scisma seu alia criminal penitus effectu priuari; talis hodie hereticus reputatur. Licet olim Cyprianus martir et etiam quoddam Cartaginense consilium, cui idem Cyprianus preluit, redeuntes ab hereticis rebaptizandos esse decreuerint, quod nunc manifestata ueritate declaratum est fieri omnino non debere. Si autem facit non propter effectum principalem baptismi, sed propter aliquod aliud bonum transitorium consequendum, de hoc in superioribus extimo satisfactum.”¹¹⁹ Kod akuzativa s infinitivom, u srednjem vijeku, česta je zamjena s veznikom *quod* i izričnom rečenicom. Prilog *nam*, kao i ostali prilozi koji se mogu vidjeti u *dicti* ostali su ne promjenjivi, odnosno isti kao u klasičnom latinitetu. Vidljivo je korištenje gerundiva „*sciendum*” te „*consequendum*”. U prijevodu: „Ali s obzirom na one koji ponovno krste treba znati da je ponovni krstitelj onaj koji nanovo krsti nekoga za koga zna da je kršten po obredu. Naime, ako bi to činio iz dvojbe, ne bi bio ponovni krstitelj, jer se ne može reći da je ponovljeno ono u što se sumnja da li je učinjeno. Dakle, onaj koji ponovno pokuša krstiti nekoga za koga smatra da je pravo kršten, ako to čini radi glavnog učinka krštenja, radi oprosta grijeha i milosti, kao što su radili donatisti, koji su vjerovali da prvo krštenje potpuno ostaje bez učinka po krivovjerju, raskolu ili drugim zločinima; takav se danas smatra krivovjernikom. Iako su nekoć mučenik Ciprijan i također određeni sabor u Kartagi, kojemu je presjedao sam Ciprijan, odredili su da se ponovno moraju krstiti oni koji se vrata s krivovjerja. Ako pak to čini, ne radi pravog učinka krštenja, već radi postizanja nekog drugog prolaznog dobra, smatram da je na to već prije dan zadovoljavajući.”

U Augustinovoj *dicti* prisutne su opće značajke srednjovjekovnog latiniteta. Na raznim primjerima prikazano je odstupanje od klasičnog latiniteta.

¹¹⁷ DINKOVA-BRUUN, 2011, 299.

¹¹⁸ HARRINGTON, 1977, 11.

¹¹⁹ ŠANJEK, 2007, 60.-62.

Kod ortografije vidljivi su klasični primjeri kao što je ono kod pisanja slova *h*. Ono se ili izbacivalo ili pisalo tamo gdje nije trebalo stajati. Nadalje, kod Augustina, česta je aspiracija koja se nedosljedno pisala. Na nekim primjerima je vidljivo i umetanje vokala ili pak dvostrukih konsonanta te jedna od najčešćih karakteristika, a to je drugačije pisanje diftonga. Često su se nepravilno koristili grafemi *z* i *y*.

Augustin, kada je riječ o leksiku, koristi tipično one riječi koje su označavale elemente kršćanskog jezika.

Što se tiče sintakse, vrlo često je preklapanje starih i novih konstrukcija, odnosno preklapanje akuzativa s infinitivom s *quod*, što se može vidjeti i u Augustinovu izlaganju, te je ono ujedno i najistaknutije obilježje srednjovjekovnog latiniteta. Nadalje, u srednjovjekovnim tekstovima, neizravni diskurz se često zamjenjivao veznicima *quod*, *quia* i *quoniam*.¹²⁰ Također, veznik *ut* se koristi vrlo rijetko, iako je on vrlo čest u djelima klasičnog latiniteta. U sintaksi se može primijetiti i vrlo često korištenje gerudiva, te ponegdje i perifrastične konjugacije.

Izlaganja su ispunjena, vrlo često, priložima: *nam*, *olim*, *igitur*, *vero* koji su ostali isti kao u klasičnom latinitetu zajedno s prijedlozima i veznicima.

8. ZAKLJUČAK

Augustin Kažotić, prvi hrvatski blaženik, zasigurno je jedan od najuglednijih ličnosti 14. stoljeća. Njegov utjecaj bio je od presudne važnosti tijekom raznih hereza srednjeg vijeka. Protivljenju radikalnim idejama inkvizicije pokazao je kako vjeruje da se svaku osobu može educirati i na taj način biti bliže Bogu. Kao dominikanac, bio je obrazovan te je čitajući mnoga djela, raznih grana, utjecao na živote mnogih. Njegova vjera očitovala se, pomaganju potrebitima i vođenju skromna i ponizna života. Nakon njegove smrti, mnoge ugledne ličnosti pišu o njemu i nastaju brojne legende.

¹²⁰ DINKOVA-BRUUN, 2011, 299.

U vrijeme kada su bila prisutna brojna praznovjerja, Augustin je u svojoj *dicti*, koja spada u sam početak teološke misli u Hrvata, pokazao svoj pogled na njih. Staloženim i mirnim tonom, kao istinski dominikanac, ukazivao je da to da Božja riječ liječi. Dobrim argumentima te ne posezanju za moraliziranjem vjerovao je kako se može ljude okrenuti na pravi put. Smatrao je kako su ljudi praznovjerni zbog svoga ne znanja te samim time educiranje istih bilo je od velike važnosti.

Bio je vrlo obrazovan te je za svoja izlaganja koristio jednog od najvećih crkvenih svetaca, Tomu Akvinskog. Naravno, Biblija je bila neizostavna, budući da je ona glavni izvor kršćanske vjere.

U radu je prikazana važnost sakramenata, ali i njihova zloupotreba. Zbog zastarjelih običaja i ne znanja, ljudi su vjerovali da sakramenti mogu liječiti. Tako su se obredi krštenja i potvrde koristili kako bi izliječili kugu ili pak glavobolju. Daljni poganski običaji, koji su prikazani u radu, su svetkovina karnevala, vjerovanje astrolozima te korištenje raznih amuleta. Kako bi se takva ponašanja suzbila stvorena je inkvizicija. Ona je trebala čuvati od opasnosti koje su prijetile i ugrožavale društvo. Ovisno o veličini grijeha, određivala se teža ili blaža kazna. Ona najteža bila je smrtna kazna, dok blaže hodočašća. Danas se na inkviziciju gleda kao na jedno od najmračnijih razdoblja, budući da su se koristile radikalne metode kojima se naš svetac, Augustin, protivio. Istezanje udova, bičevanje, tortura uz pomoć žeravice i razna mučenja vodom samo su neka od mogućih načina torture kojima se pokušavalo doći do priznanja.

Nadalje, važno je napomenuti kako je pismenost u srednjem vijeku bila ugrožena o čemu svjedoče mnogi epigrafski natpisi. Augustinova *dicta* pokazuje veliki utjecaj grčkog jezika, ali i mnoge druge značajke koje su bile karakteristične za srednji vijek kao što su: izmjenjivanje diftonga, asimilacija i disimilacija konsonanta, aspiracija te izmjene kod konstrukcija s infinitivom.

Augustinovo izlaganje, sa sigurnošću se može reći da je jedno od bitnijih crkvenih izvora za poznavanje praznovjerja srednjeg vijeka.

9. POPIS LITERATURE

1. AKVINSKI, Toma, *Suma protiv pogana*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1994.

2. *Biblija: Stari i Novi zavjet*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.
3. BIŠKUP, Marijan, *Blaženi Augustin Kažotić*, Glas koncila, Zagreb, 2002.
4. BLAŽEVIĆ, Josip, *Praznovjerje: kako djeluju stvari koje ne djeluju*, Veritas – glasnik Sv. Antuna Padovanskog, Zagreb, 2019.
5. CIAMPI, Alfred, *Blaženi Augustin Kažotić*, Split, 1959.
6. „*Crimen laesae maiestatis*“ *Hrvatska enciklopedija*, (dostupno na <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=12732> - pristupljeno 1.9.2021.)
7. „*Croatica Christiana periodica*“, *Hrčak*, 1979. (dostupno na <https://hrcak.srce.hr/97461> - pristupljeno 1.9.2021.)
8. CURTIUS, Ernest Robert, *Europska književnost i latinsko srednjovjekovlje*, NAKLADA NAPRIJED, Zagreb, 1998.
9. ČORALIĆ I SLIŠKOVIĆ, *Humanitas et litterae*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009.
10. DINKOVA-BRUUN, Greti, *Medieval latin Chapter 17//*, Companion to the Latin language, glavni urednik James Clackson (Malden, MA-Oxford: Wiley-Blackwell, 2011.) str. 287.-301. (preuzeto s https://www.academia.edu/4109901/Medieval_Latin_Chapter_17_Dinkova_Bruun - pristupljeno 26.8.2021.)
11. HARRINGTON, K.P., *Medieval latin, second adition*, The University of Chicago, Chicago, 1977.
12. HINNENBUSCH, William A., *Dominikanci*, Nakladni zavod globus, Zagreb, 1997.
13. KOVAČIĆ, Slavko, *Kršćanstvo i Crkva u staromu i srednjemu vijeku*, Verbum, Split, 2004.
14. LECOUTEUX, Claude, *Knjiga talismana i amuleta*, Scarabeus, Zagreb, 2009.
15. MATELJAN, Ante, *O sakramentima*, Crkva u svijetu, Split, 2017.
16. MLINARIĆ, Josip, *Svjedoci obnove*, Birotisak – Roso, Zagreb, 1992.
17. SCHWANDTNER, J. G., *Scriptores rerum Hungaricum*, Typis Joannis Thomae Nob. de Trattnern, Vindobonae, 1748.
18. ŠANJEK, Franjo, *Bogoslovni spisi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2007.
19. ŠANJEK, Franjo, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993.

20. ŠANJEK, Franjo, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru: pregled religiozne povijesti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991.
21. TESTAS, Guy, *Inkvizicija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1982.
22. *Vjesnik za širenje i kanonizaciju* (gl. ur. dr. Marijan Biškup), Nadbiskupski duhovni stol, Zagreb, 2012.
23. VRATOVIĆ, Vladimir, „Vijenac“, *Matica Hrvatska broj 206*. (posjećeno na mrežnoj stranici: <https://www.matica.hr/vijenac/206/mislam-latinski-pisem-hrvatski-15119/> - 27.07.2021., 25.08.2021.)
24. WALTER, Phillippe, *Kršćanska mitologija: svetkovine, obredi i mitovi srednjeg vijeka*, Scarabeus-naklada, Zagreb, 2003.